

Struktúrája teszi-e a verset műalkotássá?

Szathmári István emlékének

E kérdésre alighanem a legrövidebb elfogulatlan válasz: is!

Vegyünk szemügyre egy látszólag egyszerű példát, Petőfi zsánerképeinek egyik gyöngyszemét:

Befordultam a konyhára,
Rágyújtottam a pipára...
Azaz rágyújtottam volna,
Hogyha már nem égett volna.

A pipám javában égett,
Nem is mentem én avégett!
Azért mentem, mert megláttam,
Hogy odabenn szép leány van.

Tüzet rakott eszemadta
Lobogott is, amint rakta;
Jaj de hát még szeme párja,
Annak volt ám nagy a lángja!

Én beléptem, ő rám nézett,
Aligha meg nem igézett!
Égő pipám kialudott,
Alvó szívem meggyűladott.
(1843)

A vers struktúrája mintegy kristályszerűen áttekinthető. Az első strófa kezdő sorainak egyszerű mondatait *azaz* kötőszóval induló feltételes módú helyesbítés követi (a kategóriára vö. AlakzatLex. 353). A második strófa magyarázó mondattal (*azért ... mert*) tisztázza a korrekciót, a harmadik strófa a szép lány tekintetét a tűz lobogó lángjához hasonlítja (h i p e r b o l a , vö. AlakzatLex. 287). A záró strófa két ellentétes mozgást ír le: *Én beléptem, ő rám nézett és Égő pipám kialudott, Alvó szívem meggyűladott* (e l l e n t é t , vö. AlakzatLex.108). A struktúra elemeit ismert stílári alakzatok alkotják. Egészében a vers struktúrája a közlés érzelmi-gondolati tartalmát szolgálja: a vonzalom hirtelen fellobbanását, ami az *Aligha meg nem igézett* sorban fejeződik ki. Emellett a struktúra egyes elemei is szemantikailag meghatározottak (l. az *alvó szív* és a *tekintet lángja* metaforáit!).

Még e kiragadott példa alapján is jogosnak tűnik a fenntartás ROMAN JAKOBSON ismert tételével szemben, miszerint a nyelv poétikai funkciója „a koncentráció a közleményre

magáért a közleményért” (JAKOBSON 1969: 221). Valójában a nyelv poétikai funkciója egy több rétegből álló multiszemantikai komplexumban valósul meg, amely nyelvi (ritmus, rím, intonáció, hangfestés), lélektani (a szerző alkata, világfelfogása, valóságértékelése), társadalmi (helyhez és időhöz kötött hatások, kultúra) és irodalmi (tradíciók) tényezőket foglal magába. E tényezők jó részben implicit módon hatnak és nem azonos mértékben tudatosulnak a befogadónál, ami az „ahány olvasó, annyi olvasat” feltételezésében nyilvánul(hat) meg, sőt végső fokon ahhoz az abszurd állításhoz vezethet, hogy a költői szöveg tartalmilag „üres” (vö. TODOROV 1975: 385). A valóságban a többféle olvasat között mindig kell lennie egy „kitüntetettnek”, amely legjobban közelíti meg a szerző művészi szándékát, és az elemzésnek ennek feltárására kell törekednie.

Egy esztétikailag értékes verset gondolati és érzelmi tartalmának, struktúrájának (szerkezetének), kép- és szövegalkotó megjelenítésének szerves egysége tesz egyedülálló műalkotássá; ennek az egységnek az alapja kétségtelenül szemantikai természetű.

Kulcsszók: struktúra és tartalom viszonya a költői műalkotásban.

Hivatkozott irodalom

AlakzatLex. = *Alakzatlexikon. A retorikai és stilisztikai alakzatok kézikönyve*. Főszerkesztő: SZATHMÁRI ISTVÁN. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2008.

JAKOBSON, ROMAN 1969. *Hang – jel – vers*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1969.

ТОДОРОВ, ХРИСТО 1975. Критика литературоведческих взглядов Ролана Барта [1973]. In: *Структурализм: «за» и «против»*. Ред. Е. Я. БАСИН и М. Я. ПОЛЯКОВ. Прогресс, Москва, 1975. 377–394.

Does its structure make a poem a work of art?

The paper aims to show, on the example of a well-known poem of Petőfi, that the poetic function of language is not “the message oriented towards itself”. The structural elements of the poem examined (contrasts, correction, and hyperbole) are organically integrated with its semantic (intellectual and emotional) content and jointly render it a masterpiece of poetic art.

Keywords: structure and semantics of a poetic work.

PÉTER MIHÁLY
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem